

Taksonomia leksykalna skojarzeń osobowych z polskimi politykami
Lexical taxonomy of personal associations with Polish politicians

Oleg Gorbaniuk, Karolina Markiewicz, Marek Bąkowicz, Agnieszka Ratajewska

Katedra Psychologii Eksperymentalnej
Instytut Psychologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Summary

According to lexical hypothesis, all meaningful individual differences are stored in language. Analyzing the structure of language, we can discover features that are responsible for the existence of individual differences. In order to establish visible features of personality among Polish politicians, a method of free associations has been used. This method is substantially free of theoretical foundations and it can serve as a tool to explore the structure of language that is used to describe politicians. For this reason, 100 interviews have been conducted with people between 19 and 64 years old. Each person had to produce as much associations as they could. The associations concerned 25 the most well-known and recognizable politicians in Polish politics. All 11776 associations that were gathered from this survey, have been classified by 9 judges, based on taxonomy by Angleitner, Ostendorf and John [1]. The article presents the results of classification and the means to use it in future research on dimension of politicians' personality.

Key words: image, personal interview, free associations, lexical approach, lexical taxonomy, politicians

Wprowadzenie

Badania realizowane w różnych krajach wskazują, że różnice ideologiczne w programach i poglądach polityków nadal są ważne dla wyborców, ale ich znaczenie stopniowo maleje [2]. Jednocześnie stwierdza się wzrost znaczenia postrzeganych przez wyborców cech osobowości polityków, co dało podstawę politologom proklamowania nowej ery w polityce skoncentrowanej na kandydacie [3]. Analiza powojennych kampanii wyborczych prezydentów USA wskazuje, że cechy osobowościowe kandydatów odgrywają coraz ważniejszą rolę w procesie decyzyjnym wyborców [4]. Analogiczne badania w krajach europejskich wskazują, że skala procesu personalizacji sceny politycznej zależy w dużym stopniu od stabilności sceny politycznej [5,6]. Z kolei cechą charakterystyczną nowopowstałych demokracji w Europie Środkowo-Wschodniej jest formowanie partii wokół liderów politycznych, a nie ich wyłanianie z partii, jak to obserwujemy w większości krajów zachodnich [7].

Z uwagi na wzrastające znaczenie cech osobowości w wizerunku polityków próbowano wyróżnić najważniejsze cechy istotne w opinii wyborców. Wattenberg [3] na podstawie ocen osobowości kandydatów, którzy w latach 1952-1988 ubiegali się o urząd Prezydenta Stanów Zjednoczonych, wyłonił pięć kategorii cech: moralność i uczciwość, solidność i niezawodność, kompetencje, charyzma oraz cechy pozaosobowościowe kandydata, takie jak aparycja, wiek, stosunek do religii, zawód itp. Wśród

nielicznych badań realizowanych z perspektywy psychologii osobowości, zmierzających do identyfikacji najważniejszych wymiarów postrzegania osobowości polityków, wyróżnić należy badania Pancera, Browna i Barra [8] oraz serię badań Caprari, Barbaranelli i Zimbardo [9,10]. Opierając się na listach przymiotnikowych opracowanych w ramach Wielkiej Piątki Caprara wraz ze współpracownikami dwukrotnie przeprowadzili badania we Włoszech i USA. W badaniach tych ustalono, że podczas gdy osoby spoza polityki (sportowiec i gwiazda telewizyjna) były postrzegane na pięciu klasycznych wymiarach typowych dla populacji generalnej, to politycy (Berlusconi, Prodi, Clinton, Dole) byli postrzegani na zredukowanej liczbie wymiarów. Struktura czynnikowa w przypadku włoskich polityków była ograniczona do dwóch wymiarów (Energii/Innowacji oraz Uczciwość/Wiarygodność), natomiast w przypadku amerykańskich polityków – do trzech wymiarów. Czynniki uzyskane w badaniach okazały się stabilne z uwagi na orientację polityczną respondentów.

Analogiczne badania, zmierzające do identyfikacji najważniejszych wymiarów postrzegania osobowości polityków, zostały przeprowadzone również w Polsce [11,12]. Z uwagi na metodologię badań plasują się one podobnie jak badania Caprari i wsp. [9,10] w nurcie leksykalnym teorii cech. Analiza czynnikowa postrzeganych cech osobowości kilkudziesięciu polityków pozwoliła na wyodrębnienie wspólnych wymiarów: Kompetencja/Sumienność, Impulsywność/Brak Ugodowości,

Energia/Ekstrawersja. Czwarty wymiar Uczciwość zaistniał tylko w przypadku percepcji niektórych spośród analizowanych polityków.

Oceniając krytycznie dotychczas przeprowadzone badania należy zwrócić uwagę na ich wspólną wadę: do badania postrzeganych cech osobowości polityków użyto list przymiotnikowych używanych do badania osobowości zwykłych ludzi. Istnieją jednak uzasadnione powody przypuszczać, że w percepcji polityków mogą być istotne inne cechy osobowości niż w opisie osób spoza polityki, a jednocześnie nie wszystkie wymiary Wielkiej Piątki mogą być dostrojalne i istotne w przypadku polityków, co pokazały m.in. badania Caprari i wsp. [9,10]. Ponieważ wymiary percepcji są ustalane na podstawie analizy czynnikowej, należy pamiętać, że jej wynik wprost jest uzależniony od zawartości list przymiotnikowych: nadreprezentacja określonej grupy przymiotników o podobnym znaczeniu skutkuje pojawieniem się odpowiadającego im wymiaru. Oznacza to, że należy w sposób precyzyjny dobierać materiał leksykalny włączając w skład list tylko te przymiotniki, które są obecne w naturalnych opisach polityków i w takiej proporcji, w jakiej w tych opisach się pojawiają. Adekwatną metodą do skompletowania takiego materiału leksykalnego jest metoda wolnych skojarzeń, która jest zasadniczo wolna od założeń teoretycznych i może służyć jako narzędzie eksplorowania struktury języka używanego do opisu polityków [13].

Zagadnienie struktury leksykalnej języka stanowi przedmiot zainteresowania podejścia leksykalnego w teorii cech. Zakłada ono, że w naturalnym języku na drodze ewolucji gatunku ludzkiego zostały zakodowane najważniejsze indywidualne różnice, najbardziej istotne z punktu widzenia przetrwania oraz życia społecznego. Z biegiem czasu te wiązki znaczeń zostały wyrażone w formie słowa [14]. Im bardziej znacząca jest dana kategoria, tym posiada ona więcej znaczników w języku i jest szerzej reprezentowana. W ramach podejścia leksykalnego w pierwszym etapie badań wybiera się ze słownika danego języka albo przymiotniki, albo rzeczowniki, albo czasowniki. W następnym etapie zebrany materiał leksykalny jest poddawany kategoryzacji w celu oddzielenia deskryptorów cech osobowości od deskryptorów stanów tymczasowych, ocen społecznych lub wyglądu zewnętrznego. W kolejnym etapie na podstawie ustalonego zestawu deskryptorów osobowości kilkuset osobowe próby osób opisują własną osobowość (*self-rating*) i osobowość osób z najbliższego otoczenia (*peer-rating*). Następnie na podstawie analizy czynnikowej ustala się najważniejsze wymiary cech osobowości, których liczba w zależności od autora i przyjętej definicji cechy osobowości wynosi pięć (tzw. Wielka Piątka) [15] lub sześć (tzw. HEXACO) [16]: Ekstrawersja, Sta-

bilność Emocjonalna, Sumiennność, Ugodowość, Intelpekt i Prawość jako szósty czynnik.

Biorąc pod uwagę potrzebę poznania najważniejszych wymiarów postrzegania osobowości polityków listy przymiotnikowe powinny być ukompletowane na podstawie badania wolnych skojarzeń, a ich skład powinien ograniczyć się do tych, które uznane zostały za deskryptory osobowości na podstawie taksonomii leksykalnej metodą sędziów kompetentnych. Zatem w pierwszym etapie konieczne są badania jakościowe, które następnie powinny być uzupełnione badaniami ilościowymi. Przy czym badania jakościowe mają odpowiedzieć na trzy zasadnicze pytania badawcze:

P1: Jaki jest udział skojarzeń osobowych w całości skojarzeń z politykami?

P2: Jaka jest struktura skojarzeń osobowych z politykami?

P3: Jakie cechy osobowości polityków są najczęściej wskazywane przez wyborców?

W dalszej części artykułu zastała opisana metoda pozyskania materiału leksykalnego oraz jego analiza przez sędziów kompetentnych.

Grupa badana

W badaniach wzięło udział 100 osób w wieku od 19 do 64 lat ($Me=36$ lat, $M=36,7$, $sd=11,1$) z jednakową proporcją kobiet i mężczyzn. 38% na stałe było zameldowanych w województwie lubelskim, po 20% w warmińsko-mazurskim i poznańskim, 15% w mazowiecki, a 7% - w innych niż wymienione. 12% ankietowanych mieszkało na wsi, natomiast 88% - w mieście. 7% respondentów deklarowało wykształcenie podstawowe, 48% - średnie, a 45% - wyższe. Na pytanie o preferencje partyjne 39% respondentów wskazało na Platformę Obywatelską, 18% na Prawo i Sprawiedliwość, 12% na SLD, 10% PiS, 6% wskazywało na inne partie, natomiast 15% nie miało sprecyzowanych preferencji wyborczych lub wskazywało na więcej niż jedną partię. Mediana zainteresowania polityką na skali 10-stopniowej wyniosła 5.

Selekcja polityków

Na potrzeby badań wyselekcjonowano polityków, którzy w okresie realizacji badań byli rozpoznawani przez ponad 2/3 wyborców. Informacje na ten temat uzyskiwano poprzez monitorowanie comiesięcznych badań CBOS na ten temat. W sumie w badaniach uwzględniono 25 polityków. Wśród nich znalazł się Donald Tusk, Waldemar Pawlak, Zbigniew Religa, Lech Wałęsa, Bronisław Komorowski, Radosław Sikorski, Jarosław Kalinowski, Julia Pitera, Marek Borowski, Lech Kaczyński, Wojciech Olejniczak, Jarosław Kaczyński, Ewa Kopacz, Andrzej Lepper,

Ludwik Dorn, Marek Sawicki, Hanna Gronkiewicz-Waltz, Antoni Macierewicz, Zbigniew Ziobro, Roman Giertych, Grzegorz Schetyna, Jacek Kurski, Zyta Głowska, Przemysław Gosiewski.

Procedura badań

Badania zostały przeprowadzone w okresie pomiędzy od 15.11.2008 do 15.11.2009. Dane zostały zgromadzone metodą wywiadu indywidualnego. Każdy z respondentów został poproszony o wygenerowanie skojarzeń (rzeczowników, przymiotników i krótkich określeń) po kolei z 24 politykami. Oprócz nazwiska polityka dla ułatwienia rozpoznania pokazywano także zdjęcie pobrane z jego strony internetowej. Po wymienieniu skojarzeń z danym politykiem osobę proszono o wskazanie skojarzenia, które najlepiej jego charakteryzuje. W drugim etapie wywiadu zadaniem osób badanych było wskazanie wyróżniających danego polityka cech osobowości oraz o wskazanie tej najważniejszej spośród wymienionych. Kolejność wymieniania polityków była rotowana w przypadku każdego respondenta. Wywiady zostały przeprowadzone przez współautorów niniejszego artykułu.

Procedura taksonomii skojarzeń

Łącznie w obu etapach wywiadów zgromadzono 11776 skojarzeń z politykami. Skojarzenia te zostały włączone do zbioru innych skojarzeń zgromadzonych w trakcie wywiadów o identycznej procedurze ale o odmiennym przedmiocie badań (partia, wyborcy oraz przymiotniki wybrane ze słownika). 9 studentów psychologii, którzy realizowali te wywiady, wystąpiło w roli sędziów kompetentnych. Ich motywację do rzetelnej klasyfikacji skojarzeń należy uznać za wysoką z uwagi na to, że wszystkim sędziom zależało na sukcesie całego przedsięwzięcia. Zanim sędziowie przystąpili do klasyfikacji, przeszli oni przeszkolenie teoretyczne w ramach zajęć dydaktycznych oraz 4-godzinne wspólne sędziowanie 100 skojarzeń, w toku którego doprecyzowywano definicję poszczególnych kategorii. Następnie każdy z sędziów samodzielnie poklasyfikował ok. 200 skojarzeń, których poprawność została następnie zweryfikowana, a ewidentne błędy zostały indywidualnie przedyskutowane w celu ich wyeliminowania na przyszłość poprzez uściślenie rozumienia definicji kategorii. W porównaniu do dotychczasowych badań leksykalnych cechą wyróżniającą grupę sędziów należy uznać wysoką motywację i dobrze przygotowanie merytoryczne do pełnionej roli.

W badaniach własnych przyjęto taksonomię rzeczowników i przymiotników z niemieckich badań leksykalnych [1], która jest jedną z najczęściej stosowanych w badaniach leksykalnych również tych, które były zrealizowane w Polsce przez Szaro-

tę [17,18]. Zadaniem sędziów w pierwszym etapie była ocena znajomości danego wyrazu w skali od 1 do 3, gdzie 1 oznaczało brak rozumienia, 2 – słabą znajomość znaczenia słowa oraz 3 – dobre rozumienie danego wyrazu. Skojarzenia, które uzyskały ocenę 3 były oceniane pod kątem stopnia, w jakim mogły być użyte na określenie człowieka i jego właściwości na skali od 1 do 3, gdzie 1 oznaczało sytuację, kiedy dany wyraz nie opisuje właściwości osoby, 2 – można użyć w odniesieniu do osoby w określonych sytuacjach oraz 3 – określenie odnoszące się do ludzkich właściwości. Następnie na skali 5-stopniowej oceniano walencję skojarzenia (bardzo negatywne, negatywne, obojętne, pozytywne, bardzo pozytywne).

Skojarzenia uznane przez sędziego za osobowe następnie powinny być zostać zaklasyfikowane do jednej z 13 podkategorii, które z kolei wchodziły w skład 5 nadrzędnych kategorii [1]: (1) Dyspozycje (1a) Temperament i charakter, (1b) Zdolności i talenty lub ich brak; (2) Przeżycia i postępowanie, (2a) Emocje, wewnętrzne stany i gotowość reakcji, (2b) Cieleśne oznaki, (2c) Aktywności i sposoby zachowania; (3) Społeczne i socjalne aspekty jednostek, (3a) Role i relacje, (3b) Efekty społeczne i reakcje innych osób, (3c) Czyste oceny, (3d) Postawy i światopoglądy; (4) Zewnętrzna charakterystyka osób, (4a) Anatomia, konstytucja i morfologia, (4b) Obraz zewnętrzny zjawiska, wygląd i postawa ciała; (5) Rzadko używane określenia, (5a) Specyficzne konteksty i wyrażenia, (5b) Metaforyczne określenia; (6) Skojarzenia trudne do sklasyfikowania. Dane skojarzenie było kwalifikowane do danej kategorii, jeżeli było wskazane jako należące do niej przynajmniej przez 5 spośród 9 sędziów.

Bazując na prototypowej koncepcji pojęć w badaniach przyjęto założenie nieostrości granic kategorii. Oznaczało to, że niektóre skojarzenia (również z powodu ich wieloznaczności) mogły należeć jednocześnie do kilku kategorii, dlatego też sędziowie w razie konieczności mogli dany wyraz zaklasyfikować do dwóch różnych kategorii, np. „agresywny” jako deskryptor osobowy może oznaczać zarówno cechę jak i stan. Cały proces sędziowania zajął 6 tygodni.

Analiza i interpretacja wyników badań Rzetelność opinii sędziów

Zgodność opinii sędziów oceniono za pomocą współczynnika zgodności wewnętrznej alfa. Oprócz niego w Tabeli 1 zamieszczono także dane na temat średniej korelacji pomiędzy sędziami. Dostarcza ona dodatkowej informacji o zbieżności decyzji klasyfikacyjnych sędziów niezależnie od ich liczby, na którą jest wrażliwy współczynnik alfa [19]. Największa zgodność opinii sędziów zaobserwowano

w przypadku oceny walencji skojarzeń, gdzie współczynnik alfa Cronbacha wyniósł 0,96. Na podstawie analizy 10288 różnych skojarzeń zakwalifikowanych jako osobowe uzyskane współczynniki zgodności dla pięciu kategorii nadrzędnych wahały się w granicach od 0,74 do 0,92, natomiast dla 13 podkategorii – od 0,67 do 0,94. Biorąc pod uwagę uzyskane wartości należy określić je jako satysfakcjonujące. Niższe wskaźniki dla podkategorii oznaczają, że sędziowie mieli mniejsze trudności z przyporządkowaniem danego skojarzenia do kategorii nadrzędnej niż ze sprecyzowaniem, do jakiej specyficznej podkategorii należy dany wyraz.

Uzyskane wyniki analiz zgodności wewnętrznej opinii sędziów także wypadają bardzo dobrze na tle analogicznych wskaźników uzyskiwanych w badaniach leksykalnych. Na przykład w badaniach Angleitnera i wsp. [1] wyniosły one od 0,75 do 0,84 dla kategorii nadrzędnych i 0,53-0,90 dla podrzędnych. Z kolei w badaniach Szaroty i wsp. [18] wahały się one odpowiednio w granicach 0,80-0,94 oraz 0,68-0,92. Poziom uzyskanych wartości współczyn-

ników uzyskanych w badaniach własnych można tłumaczyć większą motywacją i lepszym przygotowaniem do roli sędziego, w tym wykształceniem psychologicznym wszystkich sędziów, co w innych badaniach nie zawsze było przestrzegane.

Struktura skojarzeń z politykami według taksonomii leksykalnej

Wyniki analiz wskazują, że skojarzenia opisujące różne właściwości osobowe polityków stanowiły 78,0% (5290) ogółu skojarzeń zebranych w ramach pierwszego etapu wywiadu (6778). Z kolei w ramach drugiego etapu wywiadu zgodnie z instrukcją respondenci podawali wyłącznie skojarzenia osobowe (4998). W obu etapach wywiadów przeważały skojarzenia z politykami o treści negatywnej: 47,7% w pierwszym etapie oraz 51,7% - w drugim. Skojarzenia neutralne stanowiły odpowiednio 24,0% oraz 8,7%. Natomiast skojarzenia pozytywne stanowiły 28,3% skojarzeń z pierwszego etapu i 39,5% z drugiego etapu wywiadu.

Tab. 1. Ocena zgodności opinii sędziów i wynik taksonomii leksykalnej skojarzeń

Kategoria/podkategoria	Rzetelność		I etap		II etap		Test χ^2 df=1
	alfa	r	n	%	n	%	
Znak skojarzenia	0,96	0,80	–	–	–	–	–
1. Dyspozycje	0,91	0,59	1813	34,6	2786	55,7	463,54
1a. Temperament i charakter	0,91	0,60	1534	29,3	2473	49,5	439,61
1b. Zdolności i talenty	0,87	0,49	358	6,8	414	8,3	7,79
2. Stany	0,81	0,40	286	5,5	433	8,7	40,39
2a. Stany poznawcze i emocjonalne	0,75	0,35	220	4,2	383	7,7	55,54
2b. Stany fizjologiczne	0,80	0,53	36	0,7	43	0,9	1,01
3c. Widoczne zachowania	0,67	0,28	33	0,6	19	0,4	3,14
3. Społeczne aspekty jednostek	0,87	0,49	3394	64,7	2435	48,7	267,22
3a. Role i relacje	0,77	0,31	1076	20,5	184	3,7	672,42
3b. Reakcje społeczne	0,87	0,53	78	1,5	90	1,8	1,56
3c. Oceny społeczne	0,84	0,42	1864	35,5	1855	37,1	2,73
3d. Postawy i światopogląd	0,94	0,69	186	3,5	100	2,0	22,54
4. Zewnętrzna charakterystyka osób	0,92	0,63	297	5,7	220	4,4	8,50
4a. Anatomia i konstytucja	0,85	0,42	76	1,4	40	0,8	9,62
4b. Wygląd zewnętrzny	0,87	0,52	214	4,1	172	3,4	2,89
5. Rzadko używane wyrazy	0,74	0,30	171	3,3	78	1,6	31,19
5a. Specjalistyczne terminy i określenia	0,78	0,33	37	0,7	32	0,6	0,16
5b. Metafory	0,71	0,26	103	2,0	32	0,6	34,48
Razem skojarzenia osobowe	–	–	5290	100	4998	100	–

Wyniki klasyfikacji skojarzeń według taksonomii stosowanej w badaniach leksykalnych zawiera Tabela 1. W przypadku spontanicznych skojarzeń z politykami zgromadzonych w ramach pierwszego etapu wywiadu skojarzenia dyspozycyjne stanowiły 34,6% wszystkich skojarzeń osobowych, podczas gdy w słowniku języka polskiego odsetek skojarzeń osobowych ocenia się na ok. 17% [20]. W sumie zarejestrowano ponad 600 różnych przymiotników

opisujących cechy osobowości człowieka, z których połowa pojawiła się nie więcej niż dwa razy w trakcie wywiadów. Oznacza to, że istnieje grupa deskryptorów dyspozycyjnych, które wyborcy zdecydowanie częściej używają do opisu cech osobowości polityków niż innych, które pojawiają się incydentalnie. Wśród najczęściej pojawiających się deskryptorów znalazły się takie przymiotniki jak inteligentny, spokojny, arogancki, kulturalny, mą-

dry, złośliwy, dyplomatyczny, pewny siebie, fałszywy, konkretny, lojalny, miły, konfliktowy, uczciwy, zarozumiały, ambitny, stanowczy, zrównoważony. Oceniając z perspektywy wymiarów HEXACO większość spośród nich reprezentują wymiar Ugodowości, Uczciwości lub Sumienności. W Załączniku 1¹ umieszczono 50 deskryptorów cech osobowości przypisywanych politykom, które cechowała najwyższa frekwencja w trakcie badania wolnych skojarzeń.

Przymiotniki opisujące stany pojawiały się względnie rzadko (5,5%). W słowniku języka polskiego odsetek takich wyrazów wynosi ok. 13% [20]. Najczęściej do tej kategorii były zaliczane skojarzenia, za pomocą których określamy zarówno cechy jak i stany, a więc były one kwalifikowane podwójnie zgodnie z prototypową koncepcją pojęć.

Prawie dwie trzecie wszystkich przymiotników (64,7%) oceniono jako opisujące społeczne aspekty jednostek (w słowniku odsetek tych słów szacuje się na ok. 51,2%, por. [20]. Podstawę tej kategorii stanowią oceny społeczne (np. sympatyczny, prostacki, chamski, głupi, nudny, dziwaczny, bezczelny, nijaki, wredny, brzydki itd.), które stanowiły 35,5% wszystkich wygenerowanych przez respondentów skojarzeń. W Załączniku 2² umieszczono 50 ocen społecznych, które cechowała najwyższa frekwencja w trakcie badania wolnych skojarzeń z politykami.

Kolejne 20,5% stanowiły skojarzenia zakwalifikowane do kategorii „Role i relacje”, np. bliźniak,

minister, ekonomista, kardiolog, prawnik, elektryk, rolnik itd. Skojarzenia odnoszące się do uznawanych wartości i światopoglądu były stosunkowo nieliczne (3,5%), co oznacza, że etykiety tego rodzaju mają wtórne znaczenie w wizerunku polityków. Najczęściej były to takie określenia jak konserwatywny, liberalny, ludowiec, prawicowy, lewicowy, komunista itd.

Skojarzenia opisujące wygląd zewnętrzny pojawiały się względnie rzadko (5,7%), aczkolwiek w słowniku języka polskiego ich odsetek jest większy (ok. 10%) [20], np. wąsaty, grubas, wysoki, mały, niezgrabny, niski itd. Skojarzenia metaforyczne i terminy specjalistyczne pojawiały się najrzadziej w trakcie wywiadów (3,3%)

Tabela 1 ponadto wskazuje, że w przypadku podania respondentom w drugim etapie wywiadu instrukcji zawężającej skojarzenia do cech osobowości, znacząco wzrasta odsetek skojarzeń ocenionych przez sędziów jako deskryptory osobowości z 34,6% do 55,7%, aczkolwiek poza wzrostem frekwencji nie uległa zmianie ich zawartość i różnorodność treściowa. Wzrost skojarzeń osobowościowych wskazuje, że osoby nie mające wykształcenia psychologicznego częściowo potrafią odróżniać określenia opisujące cechy osobowości od innych, aczkolwiek nie robią tego całkowicie zgodnie z definicją cechy osobowości w teorii cech, o czym świadczy pojawienie się 48,7% skojarzeń opisujących społeczne aspekty jednostek.

Po wygenerowaniu skojarzeń z danym politykiem każdego respondenta proszono aby wskazał, które spośród nich najlepiej charakteryzuje tego polityka. Wyniki analiz przedstawionych w Tabeli 2 wskazują, że wyborcy w odpowiedzi na to polecenie najczęściej sięgają po określenia opisujące społeczne aspekty funkcjonowania jednostek, a w szczególności częściej charakteryzują polityków poprzez pełnione przez nich role (np. minister, lekarz, prawnik, brat prezydenta itd.). Zmniejsza natomiast o kilka procent udział skojarzeń osobowościowych (31,1% vs. 36,0%). Z kolei w przypadku podania instrukcji osobowościowej struktura skojarzeń kluczowych nie różni się od struktury pozostałych skojarzeń.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki badań jakościowych upoważniają do wniosku, iż w percepcji polityków znaczącą rolę odgrywają właściwości osobowe odsuwając na dalszy plan kwestie programowe, a nawet światopoglądowe. Znaczącą rolę odgrywają tu deskryptory cech osobowości, których udział jest znacznie większy, niż by to wynikało z zasobów języka polskiego. Wskazuje to na rolę cech osobowości w procesie komunikowania sposobu percepcji polityków.

¹ Załącznik 1. Deskryptory cech osobowości przypisywanych politykom o najwyższej frekwencji: inteligentny, spokojny, kulturalny, kompetentny, pewny siebie, złośliwy, mądry, zarozumiały, twardy, uczciwy, konkretny, stanowczy, konfliktowy, arogancki, energiczny, odważny, opanowany, pracowity, rozważny, uparty, miły, rzeczowy, wygadany, konsekwentny, zrównoważony, sumienny, zawzięty, zakompleksiony, gadatliwy, otwarty, rozsądny, wyniosły, wyrachowany, dyplomatyczny, elokwentny, kłótniwy, uległy, agresywny, niemiły, niesympatyczny, poważny, bez zasad, fałszywy, myślący, niezdecydowany, odpowiedzialny, obraźliwy, rzetelny, ambitny, bezkompromisowy.

² Załącznik 2. Oceny społeczne polityków o najwyższej frekwencji: sympatyczny, prostacki, ekspercki, głupi, kulturalny, medialny, nieudolny, gadatliwy, chamski, konkretny, nudny, zagubiony, dziwaczny, mierny, autorytet, bezczelny, karierowicz, dyplomatyczny, kombinator, trudny we współpracy, brzydki, miły, wredny, fałszywy, kłamca, niesympatyczny, ideowiec, kontrowersyjny, doświadczony, fanatyczny, grzeczny, hipokryta, aferzysta, śmieszny, zadufany w sobie, mało wyrazisty, nijaki, wieśniak, niedouczony, wyniosły, nieobyty, twardy, burak, cwaniak, bez zasad, niekonkretny, przemądrzały, idiota, z klasą, godny zaufania.

Tab. 2. Struktura skojarzeń z uwagi na ich ważność z perspektywy wyborców

Kategoria/podkategoria	I etap		Test χ^2 df=1	II etap		Test χ^2 df=1
	kluczowe	pozostałe		kluczowe	pozostałe	
1. Dyspozycje	31,1%	36,0%	11,73*	55,8%	55,7%	0,01
1a. Temperament i charakter	26,6%	30,4%	7,70	49,6%	49,4%	0,03
1b. Zdolności i talenty	5,8%	7,3%	3,52	8,1%	8,4%	0,16
2. Stany	4,7%	5,8%	2,23	7,5%	9,5%	6,29
2a. Stany poznawcze i emocjonalne	4,1%	4,2%	0,06	6,9%	8,2%	2,72
2b. Stany fizjologiczne	0,1%	0,9%	10,18	0,7%	0,9%	0,57
3c. Widoczne zachowania	0,3%	0,8%	3,41	0,2%	0,5%	3,00
3. Społeczne aspekty jednostek	68,1%	63,3%	11,20*	49,1%	48,4%	0,19
3a. Role i relacje	26,7%	17,9%	51,92*	3,2%	4,0%	2,62
3b. Reakcje społeczne	1,2%	1,6%	1,12	0,8	2,5%	19,68*
3c. Oceny społeczne	34,3%	36,1%	1,61	38,7%	36,0%	3,70
3d. Postawy i światopogląd	3,1%	3,7%	1,10	2,1%	1,9%	0,15
4. Zewnętrzna charakterystyka osób	4,7%	6,1%	4,10	4,5%	4,4%	0,01
4a. Anatomia i konstytucja	1,3%	1,5%	0,17	0,8%	0,8%	0,00
4b. Wygląd zewnętrzny	3,2%	4,5%	4,41	3,5%	3,4%	0,04
5. Rzadko używane wyrazy	4,2%	2,9%	5,70	1,4%	1,7%	0,37
5a. Specjalistyczne terminy i określenia	0,8%	0,7%	0,12	0,6%	0,7%	0,12
5b. Metafory	2,9%	1,6%	9,69	0,6%	0,7%	0,12
Razem skojarzenia osobowe	1562	3680	–	2022	2967	–

Do zalet zrealizowanych badań należy zaliczyć dużą liczbę skojarzeń zgromadzonych w oparciu o badanie próby wyborców wiekowo zróżnicowanej oraz na podstawie skojarzeń ze zróżnicowaną i liczną grupą polityków zaliczanych do grupy najbardziej rozpoznawalnych na polskiej scenie politycznej. Zgromadzony leksykon wizerunku polityków umożliwi stworzenie narzędzi badań ilościowych ich postrzegania adekwatnych do naturalnej percepcji zarówno w aspekcie cech osobowości jak również w aspekcie ich społecznego funkcjonowania. Z punktu widzenia przyszłych badań szczególnie istotne jest poznanie wymiarów percepcji osobowości polityków i ich znaczenia w postawie wobec polityków i preferencji politycznych wyborców. W kolejnych etapach zmierzających do stworzenia kwestionariuszy do pomiaru dyspozycyjnego wizerunku polityków należy przede wszystkim dokonać ujednoczenia skojarzeń z uwagi na morfemy oraz zgrupować pojedyncze i niepowtarzające się deskryptory osobowościowe w kategorii na zasadzie bliskości znaczeniowej. Następnie na podstawie informacji na temat częstotliwości występowania należy do list przymiotnikowych wybrać deskryptory pojawiające się najczęściej. Z uwagi na wrażliwość analizy głównych składowych na liczbę itemów o podobnym znaczeniu pozwoli to zidentyfikować wymiary istotne w percepcji osobowości polityków, a na informacje na temat frekwencji skojarzeń mogą być użyte jako wagi w procesie ustalania hierarchii ważności wymiarów. Efektem końcowym tego postępowania powinno być stworzenie uniwersalnego narzędzia do pomiaru nasile-

nia najważniejszych wymiarów cech osobowości przypisywanych politykom przez wyborców na wzór kwestionariuszy do pomiaru Wielkiej Piątki.

Piśmiennictwo

1. Angleitner, A., Ostendorf, F., John, O.P. Towards a taxonomy of personality descriptors in German: A psycholinguistic study. *Eur. J. Pers.*, 1990;4: 89-118.
2. Caprara, G.V., Zimbardo, P.G. Personalizing Politics: A Congruency Model of Political Preference. *Am. Psychol.*, 2004; 59(7): 581-594.
3. Wattenberg, M.P. The rise of candidat-centred politics: Presidential elections of the 1980s. Cambridge, MA; Harvard University Press: 1991.
4. Miller, A.H., Wattenberg, M.P., Malanchuk, O. (1986). Schematic assessment of residential candidates. *Am. Polit. Sci. Rev.*, 1986; 80: 521-540.
5. Kaase, M. Is There Personalization in Politics? Candidates and Voting Behavior in Germany. *I. Polit. Sci. Rev.*, 1994; 15: 211-230.
6. Klingemann, H.D., Wattenberg, M.P. Decaying versus developing party systems. *Br. J. Polit. Sci.*, 1992; 22: 131-149.
7. Cwalina, W., Falkowski, A., Kaid, L.L. Role of Advertising in Forming the Image of Politicians: Comparative Analysis of Poland, France and Germany. *Media Psychology*, 2000; 2(2): 119-147.
8. Pancer, M.S., Brown, S.D., Barr, C.W. Forming Impressions of Political Leaders: A Cross-National Comparison. *Polit. Psychol.*, 1999; 20(2): 345-368.
9. Caprara, G.V., Barbaranelli, C., Zimbardo, P.G. Politician's uniquely restricted personalities. *Nature*, 1997; 385: 493.
10. Caprara, G.V., Barbaranelli, C., Zimbardo, P.G. When Parsimony Subdues Distinctiveness: Simplified Public Perceptions of Politicians' Personality. *Polit. Psychol.*, 2002; 23(1): 77-95.
11. Błaszczak, E., Gorbaniuk, O. Wymiary postrzegania osobowości polskich polityków: analiza indywidualnych struktur czynnikowych. W: Miłuska J. red., *Polityka i politycy. Diagnozy-oceny-doświadczenia* Poznań; Wydawnictwo Naukowe UAM: 2009, s. 263-278.

12. Gorbaniuk, O. Wymiary dyferencjacji profili osobowości polskich polityków: analiza danych zagregowanych. *Psychologia Społeczna*, 2009; 1-2(10-11): 88-105.
13. Supphellen, M. Understanding core brand equity: guidelines for in-depth elicitation of brand associations. *International Journal of Market Research*, 2000; 42(3): 319-338.
14. John, O., Angleitner, A., Ostendorf, F. The lexical approach to personality: a historical review of trait taxonomic research. *Eur. J. Pers.*, 1988; 2: 171-203.
15. Goldberg, L.R. An Alternative 'Description of personality': The Big-Five factor structure. *J. Pers. Soc. Psychol.*, 1990; 59: 1216-1229.
16. Ashton M.C., Lee K., Perugini M., Szarota P., de Vries R.E., Di Blas L., Boies K., De Raad B. A six-factor structure of personality-descriptive adjectives: Solutions from psycholexical studies in seven languages. *J. Pers. Soc. Psychol.*, 2004; 86(2): 356-366.
17. Szarota, P. Polska lista przymiotnikowa (PLP): narzędzie do diagnozy pięciu wielkich czynników osobowości. *Studia Psychologiczne*, 1995; 23(1-2): 227-255.
18. Szarota, P., Ashton, M.C., Lee, K. Taxonomy and structure of the Polish Personality Lexicon. *Eur. J. Pers.*, 2007; 21(6): 823-853.
19. Schmitt, N. Uses and Abuses of Coefficient Alpha. *Psychological Assessment*, 1996; 8(4): 350-353.
20. Gorbaniuk, O., Czarnicka, E., Chmurzyńska, M. Taksonomia i struktura postrzegania siebie i innych w świetle polskich badań leksykalnych. Niepublikowany raport z badań., 2010.

Adres do korespondencji

e-mail: oleg.gorbaniuk@gmail.com